

Davor Gazde

Dva intarzirana sakristijska ormara iz 15. stoljeća s trogirskog područja

Hrvatski restauratorski zavod
Restauratorski odjel Split
dgazde@hrz.hr

Prethodno priopćenje /
Preliminary communication

Primljeno / Received:
5. 2. 2020.

DOI:
<http://doi.org/10.17018/portal.2020.3>

UDK: 7
49.1(497.5 Trogir)"14"

SAŽETAK: U ovom radu donose se nove hipoteze o izvornom smještaju sakristijskog ormara iz samostana Sv. Križa na Čiovu. U uvodnom dijelu govori se o samostanu i crkvi Sv. Križa, posebno o drvenom inventaru iz 15. stoljeća. Donosi se kratak pregled povijesti intarzije te se navode neki od brojnih komparativnih primjera iz Italije. Nakon detaljnog pregleda sakristije i ormara, zaključeno je da su ormara mijenjane dimenzije te da se ne nalazi na izvornom mjestu. Povijesno-umjetnička i tehnička analiza potvrdila je pretpostavku, koja je već postojala u stručnim krugovima, da su isti majstori izradili navedeni ormar i mnogo poznatiji sakristijski ormar iz trogirске katedrale. Poznato nam je, iz opisa katedrale trogirskog biskupa Didaka Manole 1756. godine, da su autori sakristijskog ormara iz katedrale Grgur Vidov i nepoznati venecijanski drvorezbar, a naručen je 1457. godine. U Manolinu opisu trogirске katedrale stoji da se uz južni zid sakristije nalazi još jedan ormar, izrađen 1457. godine, koji je u međuvremenu nestao. Daljnja istraživanja navodila su nas na zaključak da su dva ormara zapravo dio cjeline koja je izvorno stajala u sakristiji trogirске katedrale. Prema hipotezi koja se obrazlaže u ovom radu, taj ormar za koji se pretpostavljalo da nije sačuvan, danas je u sakristiji samostana Sv. Križa na Čiovu. Možemo zaključiti da se premještanje ormara dogodio između Manolina opisa trogirске katedrale iz 1756. i Eitelbergerova opisa iz 1859. godine.

KLJUČNE RIJEČI: sakristijski ormar, intarzija, gotički namještaj, namještaj, trogirska katedrala, samostan Sv. Križa na Čiovu

U sakristiji crkve Sv. Križa na Čiovu nalazi se ormar kasnogotičkih stilskih obilježja, izrađen u 15. stoljeću. Sastoji se od pet jednodono postavljenih intarziranih vratnica, drvene integrirane klupice i kruništa (sl. 1). Usporedba čiovskog ormara i mnogo poznatijeg sakristijskog ormara iz trogirске katedrale sv. Lovre zapravo je neizbježna. To su predmeti koji potječu iz istoga vremena, a zajednička im je i tehnika izrade (sl. 2). U tekstu koji slijedi obrazlaže se pretpostavka da je njihova poveznica kudikamo jača nego što se dosad smatralo. Niz tragova navodi nas na zaključak da su ta

dva ormara izvorno zajedno stajala u sakristiji trogirске katedrale, kao dio cjeline.

O samostanu i crkvi Sv. Križa

Crkva Sv. Križa, podignuta na južnoj strani dominikanškog samostana Sv. Križa, posvećena je Uzašašću Kristovu. Crkva je jednobrodna, izduženog tlocrta s pačetvorinastom apsidom i proteže se cijelom širinom samostana.¹ Nikola Milinović, trogirski dominikanac, najzaslužniji je za osnivanje samostana Sv. Križa. On je u vrijeme studiranja u Italiji, koje je trogirska gradska općina potpomogla s 50

1. Sakristijski ormar iz samostana Sv. Križa na Čiovu (fototeka HRZ-a, snimio D. Gazde, 2020.)
Sacristy cabinet from the monastery of the Holy Cross on Čiovo (HRZ Photo Archive; D. Gazde, 2020)

2. Sakristijski ormar iz trogirске katedrale (fototeka HRZ-a, snimio D. Gazde, 2020.)
Sacristy cabinet from Trogir Cathedral (HRZ Photo Archive; D. Gazde, 2020)

lira, boravio u Veneciji, gdje se susreo s reformnim pokretom u dominikanskom redu.² Milinović potiče trogirске gradske vlasti da traže od mletačkog dužda zemljište za gradnju samostana u kojem bi se živjelo po novim, odnosno strožim pravilima. Francesco Foscari je 7. svibnja 1432. godine odobrio molbu te im dodjeljuje zemljište dugačko 15 i široko 10 trogirskih vretena na sjevernoj strani Čiova, na području koje se nazivalo *Zizmana Gniviza*.³ Molba za gradnju samostana upućena je 29. svibnja 1432. godine i papi Eugenu IV., jer prema crkvenim zakonima nije moguće osnivanje novoga samostana bez Papina odobrenja. Papa posebnom bulom ovlašćuje trogirskoga biskupa Tomu Parutu Tomasinija, također dominikanca,

za izdavanje potrebnog odobrenja za gradnju samostana i svih pratećih objekata.⁴ Tomasini je Milinoviću dao sve potrebne ovlasti za početak gradnje 22. lipnja 1432. godine, pa je gradnja odmah i počela. Nije poznato kad je završena, ali do sredine 15. stoljeća radovi su uglavnom bili dovršeni. Iz dokumenta iz 1458. možemo zaključiti da je samostan te godine bio dovršen, a u njemu se već i živjelo.⁵ U starijoj literaturi kao godina dovršetka samostana navodi se 1449., prema Kukuljeviću, koji preuzima pogrešni prijepis godine s natpisa nad vratima crkve.⁶ U luneti je uklesana 1499. godina.⁷

Za nas su naročito zanimljivi predmeti umjetničkog drvorezbarstva u tom malom, ali vrlo lijepom i skladnom samostanu. Odmah na ulazu u crkvu, lijevo i desno od ulaznih vrata, nalaze se drvene klupe za vjernike, izrađene u 15. stoljeću. U obliku slova L zatvaraju jugozapadni i sjeverozapadni kut, odnosno protežu se od ulaza do prvih ležena.⁸ Jednostavnog su oblika, ukrašene motivom savijenog užeta, arkadicama sa šiljastim lukovima i malim konzolama. Vrlo su lijepa korska sjedala, iako velikim dijelom rekonstruirana, koja također potječu iz 15. stoljeća. Uobičajenog su tipa na ćelije, manjih dimenzija i nešto jednostavnije obrade. Na prednjim bočnim stranama nalazimo prikaz sv. Dominika (na desnoj) i sv. Petra Veronskog (na lijevoj strani). Na stražnjim bočnim stranama (okrenutim prema oltaru) nalaze se propeti lavovi na kojima je grb trogirске obitelji Cipico.⁹ Zanimljivo je što na korskim sjedalima postoje tragovi intarzija, na rijetkim izvornim okvirima koji se nalaze na lijevom krilu. Svakako bi trebalo ukloniti boju kojom su naknadno premazane kako bi se mogle neometano iščitati te usporediti s intarzijama na sakristijskom ormaru. Štionik, odnosno stalak za knjigu, koji se danas nalazi na pjevalištu, prvotno je najvjerojatnije stajao na korskim sjedalima.¹⁰

3. Sakristijski ormar iz crkve S. Miniato al Monte u Firenci, detalj (snimio F. Lo Gioco, 2018.)
Sacristy cabinet from the church of S. Miniato al Monte in Florence, detail (F. Lo Gioco, 2018)

Samostan je izvornoj svrsi služio do 1852. godine, kad se zatvara zbog manjka fratara. Dominikanci se ipak potkraj 1861. godine vraćaju u samostan, a potom ga 1920.

4. Ormar iz Muzeja Bardini u Firenci (fototeka Muzeja Stefano Bardini, neg. br. 10124)
Cabinet from the Bardini Museum in Florence (Stefano Bardini Museum, photo archive, neg. no. 10124)

godine opet napuštaju. Nedugo potom država unajmljuje samostan koji postaje Lječilište za malaričnu i kahektičnu djecu. Poslije su u samostan pozvane sestre dominikanke, koje su u njemu boravile do 1953. godine.¹¹

Ukratko o intarziji

Riječ intarzija dolazi od latinske riječi *interserere*, što znači umetnuti.¹² Postoji i riječ arapskog porijekla *tarsi* (*tausia*), za koju se također smatra da bi mogla biti izvor riječi intarzija, a do Europe je mogla doći preko Sicilije ili preko španjolskih Maura.¹³ Utjecaj islamskih majstora na razvoj intarzije najočitiji je na primjerima iz Španjolske, koja je od 711. do 1492. godine uglavnom bila pod muslimanskom vlašću.

U Veneciji je postojala cijela četvrt naseljena Maurima iz Španjolske, koji su izrađivali predmete u metalu i u drvu, ali najvažniji grad za razvoj intarzije u srednjovjekovnoj Italiji bila je Siena.¹⁴ Orvieto je također bio vrlo važan, ali većina majstora potjecala je iz Siene.¹⁵ U Italiji su sačuvani brojni primjeri intarzija koje možemo usporediti s onima na čiovskom i trogirskom ormaru. Intarzirane vrpce i kompleksni geometrijski motivi krase sakristijske ormare, naslone korskih sjedala, škrinje, štionike, vrata i druge predmete, a bilo je i cijelih prostorija prekrivenih intarzijama, kao što je *studiolo* Federica da Montefeltra.

Elementi koje nalazimo na našim ormarima zasigurno pripadaju talijanskom *quattrocentu*. Brojni su primjeri na kojima su identične intarzirane vrpce i vrlo slični središnji motivi. Trodijelne vrpce tvore izrazito kompleksne geometrijske motive na kojima se stvara iluzija prepletenih dijelova, što je čest slučaj na namještaju iz 15. i 16. stoljeća. Tijekom 16. stoljeća središnji geometrijski motivi postupno prepuštaju mjesto figuralnim motivima, prikazima pejzaža i interijera na kojima je izražena perspektiva. Nerijetko se stariji geometrijski motivi isprepliću s figuralnim motivima na istom predmetu, naročito na korskim sjedalima. U tekstu koji slijedi izdvojeni su neki

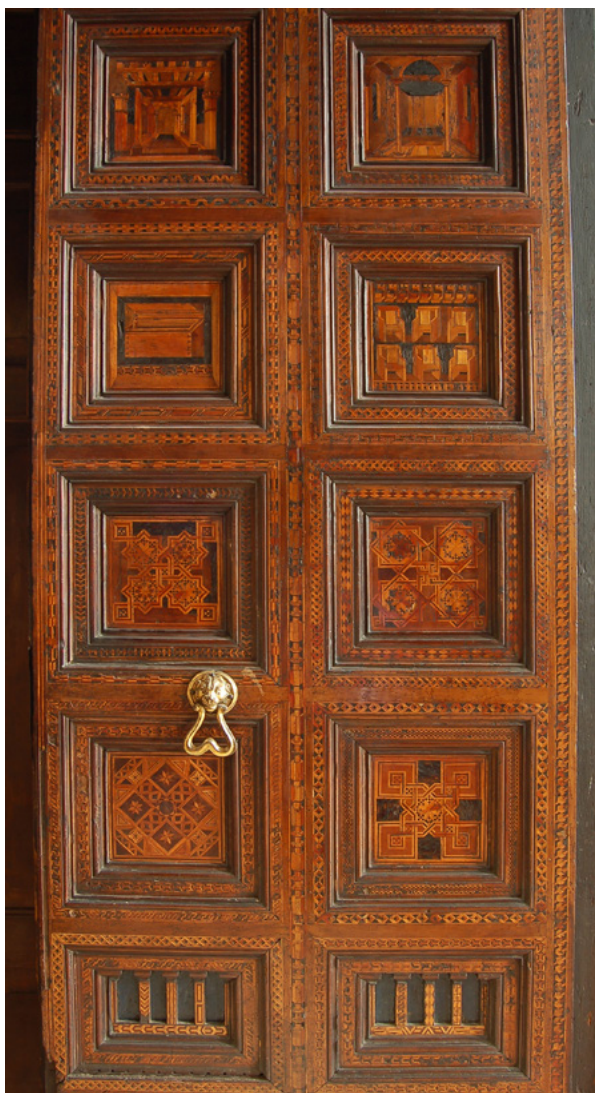

5. Ormar iz Muzeja Bardini u Firenci (fototeka Muzeja Stefano Bardini, neg. br. 10140)
Cabinet from the Bardini Museum in Florence (Stefano Bardini Museum, photo archive, neg. no. 10140)

od brojnih primjera prema kojima se mogu sagledati čiovski i trogirski sakristijski ormar u širem kontekstu.

U crkvi S. Miniato al Monte u Firenci sačuvan je gotički sakristijski ormar, izrađen najvjerojatnije potkraj 14. stoljeća (sl. 3).¹⁶ Intarzirani geometrijski motivi na sredini vratnica uvelike podsjećaju na čiovske i trogirске primjere, a neke od intarziranih vrpce potpuno su jednake. Ormar je izrađen od drva bijele topole (*Populus alba*) i oraha (*Juglans regia*).¹⁷ U Muzeju Bardini u Firenci nalazi se ormar *bancone paratoio*, izrađen početkom 16. stoljeća, na kojem također nalazimo kvadratne intarzirane motive, aplicirane na sredini vratnica (sl. 4). Taj ormar izrađen je u ferarsko-bolonješkoj radionici.¹⁸ Detalji intarzija vrlo su slični primjerima iz sakristije Sv. Križa i sakristije trogirске katedrale (sl. 5).

Svi predmeti koji se dalje navode sadrže elemente, odnosno geometrijske motive izrađene u tehnici intarzije, koji imaju stilske i tehničke poveznice s našim primjerima: škrinja iz 15. stoljeća izrađena u Sieni iz firentinskog Muzeja Bardini,¹⁹ ormar i škrinja s klupom (*cassapanca*) iz palače Davanzati,²⁰ korska sjedala koja se danas nalaze u Nacionalnom muzeju vile Guinigi,²¹ korska sjedala iz katedrale S. Maria Maggiore u Spilimbergu,²² korska sjedala u kapeli S. Atanasia (crkva S. Zaccaria u Veneciji),²³ korska sjedala iz crkve S. Stefano u Veneciji,²⁴ korska sjedala iz crkve S. Maria dei Frari u Veneciji,²⁵ *studiolo* Federica da Montefeltra u Duždevoj palači u Urbinu,²⁶

6. Vrata sakristije iz crkve sv. Anastazije u Veroni (snimila J. Allen, 2009.)
Sacristy door from the church of St. Anastasia in Verona (J. Allen, 2009)

7. Korska sjedala iz crkve sv. Franje u Brescii, detalj (snimila J. Allen, 2009.)
Choir seats from the church of St. Francis in Brescia, detail (J. Allen, 2009)

intarzirano zidno oplošje kojim je ukrašena *Sacrestia della Messe* u firentinskoj katedrali,²⁷ intarzirano zidno oplošje iz *Collegia della Mercanzia (Sala delle Udienze)* u Perugii,²⁸ korska sjedala u crkvi S. Uldarico u Parmii.²⁹ Zanimljiva kombinacija geometrijskih motiva, prikaza interijera u perspektivi te namještaja nalazi se na vratima sakristije u veronskoj crkvi sv. Anastazije (sl. 6). To je, naravno, samo mali dio izrazito zanimljive skupine predmeta.

Na namještaju iz 15. stoljeća mogu se naći intarzije od sedefa i drva. To se nazivalo stilom *alla damaschina*, što jasno upućuje na istočnjačko porijeklo. Takva se tehnika ponekad nazivala i *alla certosina*, a često se upotrebljavala i bjelokost, kao i metalni dijelovi. Takav primjer nalazi se u zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt.³⁰ Na donjim dijelovima naslona korskih sjedala iz crkve sv. Franje u Brescii, izrađenima sredinom 15. stoljeća, nalaze se slični motivi kakvi postoje i na našim primjerima (sl. 7). Na gornjim dijelovima naslona su geometrijski motivi na kojima su dijelovi intarzija izrađeni u sedefu, odnosno u tehnici *alla certosina*.³¹

Intarzije u drvu mogle su biti *a buio* (ponekad se naziva i *commesso di silio*) i *a toppo*. Tehnika *a buio* odnosi se na intarzije u kojima se svijetlo drvo, najčešće obična kurika (*Euonymus europaeus*), ubacuje u matricu od tamnijeg drva.³² U tehnici *a toppo* lijepe se dijelovi drva koji zajedno u presjeku čine zamišljeni ornament. Takvi blokovi imali su dubinu od oko 5 cm te su se poprečno rezali na deset do dvanaest dijelova.³³ Tehnikom *a toppo* najvjerojatnije su izrađene intarzije na čiovskom i trogirskom ormaru.

U Muzeju grada Splita čuva se intarzirana škrinja koja potječe iz sjeverne Italije, izrađena u 15. stoljeću. Geometrijske intarzije, s unutarnje strane poklopca, izrađene su od trodijelnih vrpca (svijetla, tamna, svijetla), kao što na ormariima s Čiova i iz Trogira.³⁴ U Muzeju se nalazi još jedna slična intarzirana škrinja, izrađena početkom 16. stoljeća. Na njoj se, uz intarzije na unutarnjoj strani poklopca i metalnih aplikacija, nalaze i dva drvena, djelomično pozlaćena reljefa.³⁵

Opis sakristijskog ormara iz crkve Sv. Križa na Čiovu

Sakristijski ormar iz crkve Sv. Križa na Čiovu sastoji se od tri dijela: klupice, središnjega dijela i nadgrađa, a njegove dimenzije su 350 x 549 x 114 cm. Klupica se može otvoriti te se koristi kao spremište (sl. 8). Gornja površina se otvara i podijeljena je na tri dijela. Prvi dio nalazi se ispod (i ispred) prve vratnice, drugi dio je veći i proteže se duž druge i treće vratnice, kao i treći dio, koji prati četvrtu i petu vratnicu. Na prednjoj strani su profilirane letvice koje donekle prate širinu vratnica. Iznimka su dvije koje su dodane lijevo, odnosno desno od središnje (sl. 9).

Tri strane prednjih pravokutnih kaseti omeđene su profiliranim obrubnim letvicama, dok na donjoj strani letvica nedostaje. Možda bi bilo točnije kazati da je na donjoj strani nema, s obzirom na to da ne postoje tragovi

8. Donji dio sakristijskog ormara iz samostana Sv. Križa na Čiovu (fototeka HRZ-a, snimio D. Gazde, 2019.)
Lower part of the sacristy cabinet from the monastery of the Holy Cross on Čiovo (HRZ Photo Archive; D. Gazde, 2019)

9. Središnji dio sakristijskog ormara iz samostana Sv. Križa na Čiovu (fototeka HRZ-a, snimio D. Gazde, 2020.)
Central part of the sacristy cabinet from the monastery of the Holy Cross on Čiovo (HRZ Photo Archive; D. Gazde, 2020)

koji upućuju na to da je ona tu uopće bila. Iako, naravno, postoji i mogućnost da je klupica naknadno kraćena te da je u tom procesu uklonjen i dio na kojem je bila profilirana obrubna letvica. Usporedbe radi, na sakristijskom ormaru iz trogirске katedrale letvicama su omeđene sve četiri strane pravokutnih kaseti, a postoji i još jedna dodatna profilirana letvica, na sasvim donjem dijelu. Klupica čiovskog ormara vjerojatno je izrađena od drva smreke ili jele te je naknadno prebojena neuglednom smeđom bojom. Teško je reći je li klupica izvorna, odnosno iz vremena vratnica, s obzirom na to da je prebojena debelim slojem boje, što otežava čitanje tragova.

Gornji dio ormara počinje uvučenom jednostavnom kasetiranom površinom, čija donja strana prati širinu ormara, dok je gornja strana nešto šira i proteže se cijelom širinom prostorije. Pet kaseti nalazi se nad središnjim dijelom ormara, dok šesta kaseti zatvara prostor između središnjeg dijela ormara i bočnog zida. Veći dio šeste kasete nedostaje. To je namjerna intervencija kojom je omogućen prolaz do prostora koji se koristi kao spremište, odnosno zidni ormar. Moguće je da su se tu nekoć nalazila vrata koja su poslije zazidana.

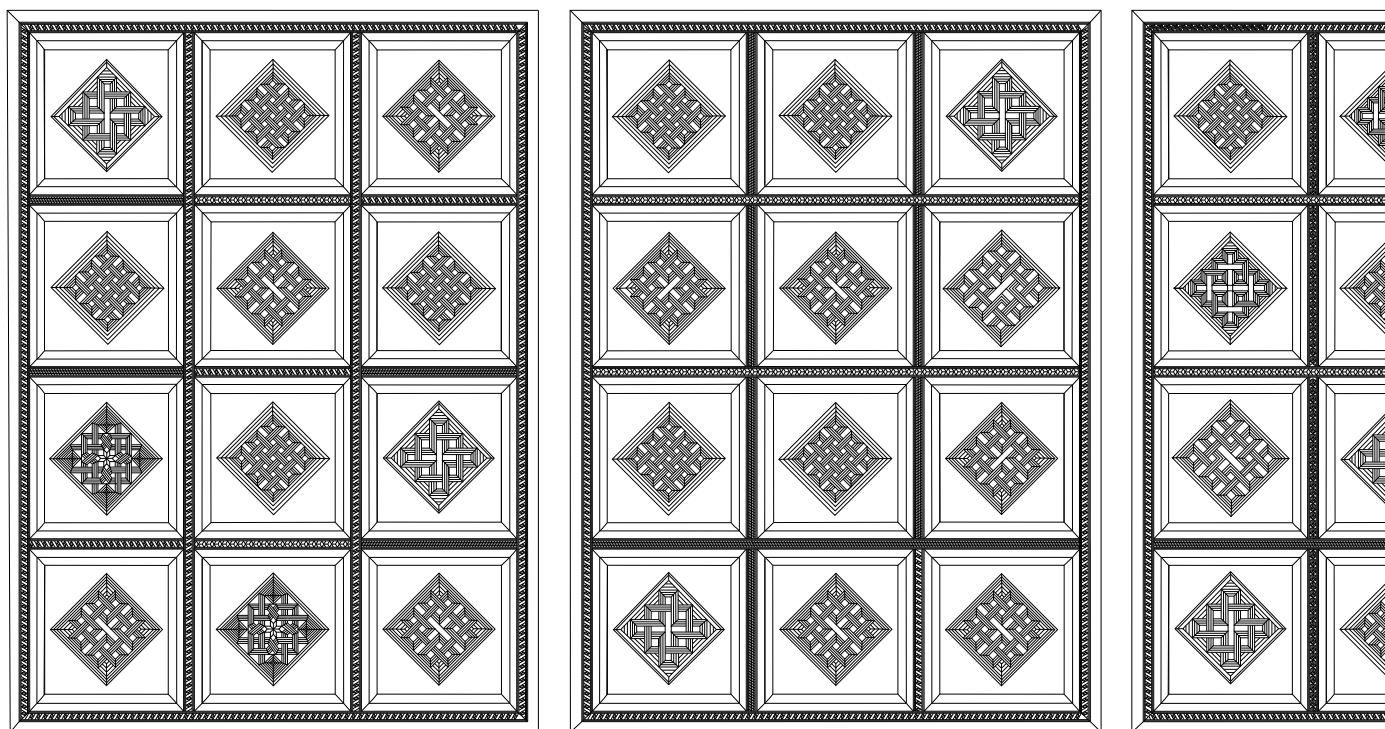
Uvučeni dio nadgrađa potpuno je obojen. Profilacija koja uokviruje kasete obojena je jednoličnom smeđom bojom, dok je na pozadini pomalo nespretno izvedena imitacija teksture drva. Na jednak način ukrašena je vodoravna ploha iza prve marmorirane profilacije (koja spaja uvučeni dio nadgrađa i istaknutu marmoriranu profilaciju), ali tu nalazimo dvostruki broj kaseti. Na vodoravnom profiliranom dijelu nadgrađa nalazi se plavo-zelena marmorizacija na bijeloj podlozi. Na isti način obojen je završni vijenac, kojim se nadgrađe ormara spaja sa stropom, kao i šest okomitih lučno zakrivljenih letvica koje spajaju dvije spomenute horizontale. Izvorno ih je bilo sedam, međutim, ona krajnje desna nedostaje. Najistaknutiji dio nadgrađa zaobljena je konkavna ploha koja se pruža sve do stropa. Može se reći da u presjeku izgleda

kao četvrtina kruga. Na pozadini zaobljenih kaseti oslikom je imitirana tekstura drva. Nadgrađe je nesumnjivo novijeg datuma.

Središnji dio, gotovo potpuno prekriven vratnicama, najstariji je i najvrjedniji dio sakristijskog ormara. Ukupno je pet jednoredno posloženih vratnica, a svaka vratnica podijeljena je na dvanaest polja u četiri reda i tri stupca. U sredini svakog polja su pravokutni (zaokrenuti za 45°) geometrijski motivi izrađeni u tehnici intarzije. Ukupno je šezdeset polja, pa tako i šezdeset intarziranih geometrijskih motiva (sl. 10). Takve intarzije najčešće su se radile u tehnici *a toppo*. Postoji šest motiva koji se, uz manje varijacije, ponavljaju. Intarzije se nalaze i na središnjem dijelu okvira. Ima pet uzoraka koji su ponekad, kao i središnji motivi, zrcalno postavljeni.

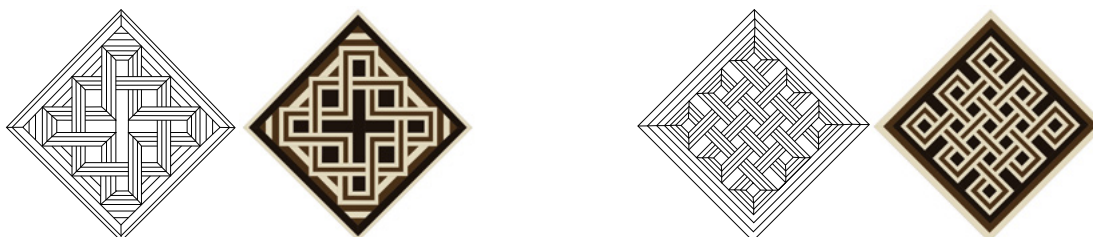
Središnji geometrijski motiv, na prvom polju prve vratnice, označit ćemo kao tip 1. Sve oznake navode se prema poretku. Spomenuti tip 1 je onaj koji se prvi javlja, a tip 6 javlja se posljednji (gledajući od prve do pete vratnice). Na svakoj vratnici je 12 polja. Oznaka 1/1 odnosi se na prvu vratnicu i prvi središnji geometrijski motiv, dok se, primjerice, oznaka 3/4 odnosi na treću vratnicu i četvrti središnji motiv. S obzirom na to da su raspoređeni u četiri reda i tri stupca, onaj pod brojem 4 bio bi prvi u drugom redu. Ako je zrcalno okrenut od onoga koji se prvi pojavljuje, uz broj se stavlja i oznaka „b“ (sl. 11 a – f).

Na čiovskom ormaru je pet tipova intarziranih vrpca i okvirima kaseti i vratnica (sl. 12). Najvjerojatnije samo vratnice potječu iz 15. stoljeća, ali postoji mogućnost da je i dio konstrukcije središnjega dijela ormara također izvorni. Ormar je zasigurno prekrajan i naknadno prilagođen prostoru. Vratnice su zamišljene tako da uvijek budu u paru. Na desnoj vratnici bila je ključanica i ručka, kojom bi se ormar otvarao, dok bi se lijeva vratnica otvarala nakon otpuštanja mehanizma na poledini vratnice. To se odnosi i na drugu i treću vratnicu, koje su uparene, kao i četvrta i peta. Isti je način primijenjen i na trogirskom

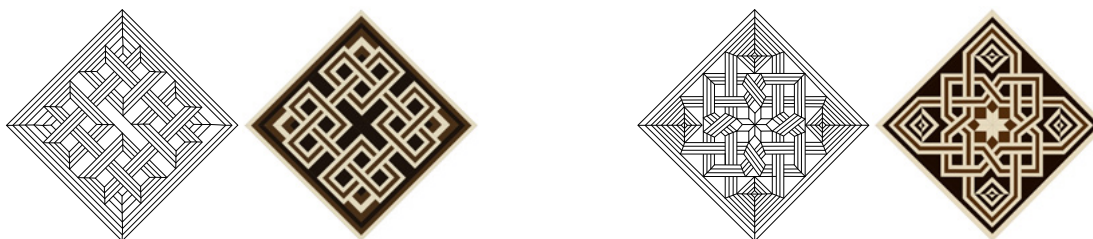
10. Shematski prikaz vratnica: br. 1, 115,6 x 81,8 cm; br. 2, 115,4 x 81 cm; br. 3, 115,6 x 83,3 cm; br. 4, 115,8 x 81,8 cm; br. 5, 115,6 x 83,3 cm (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)

Layout of the doors: no. 1, 115.6 x 81.8 cm; no. 2, 115.4 x 81 cm; no. 3, 115.6 x 83.3 cm; no. 4, 115.8 x 81.8 cm; no. 5, 115.6 x 83.3 cm (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

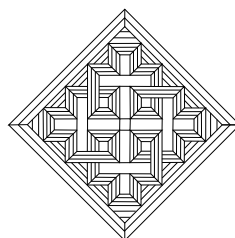
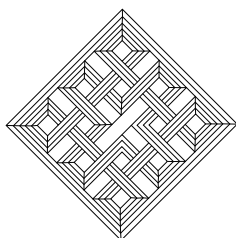
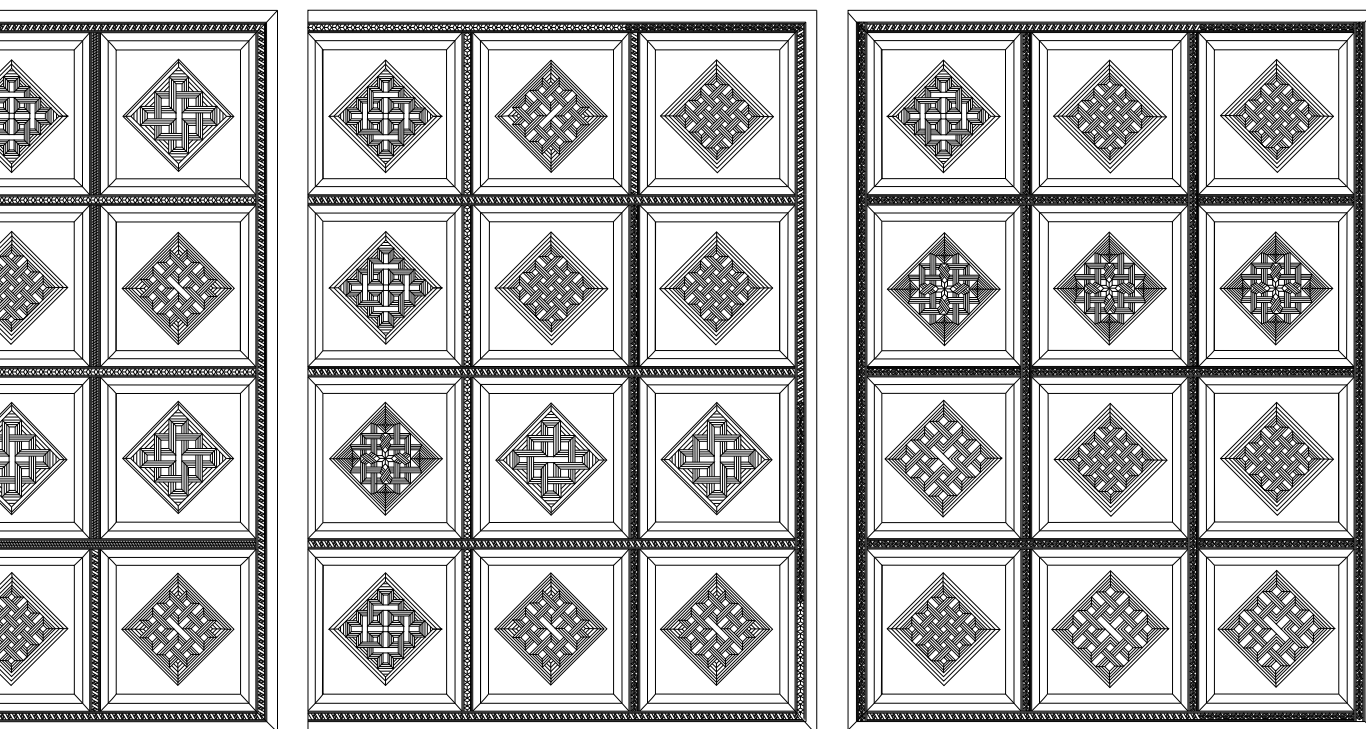
11. a Središnji geometrijski motiv „tip 1“ nalazi se na poljima: 1/1, 1/9, 2/3, 2/10b, 3/3, 3/8, 3/9, 3/10, 4/8b, 4/9, ukupno deset prikaza (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)
Central geometric motif 'type 1', located in fields 1/1, 1/9, 2/3, 2/10b, 3/3, 3/8, 3/9, 3/10, 4/8b and 4/9: a total of ten depictions (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

11. b Središnji geometrijski motiv „tip 2“ nalazi se na poljima: 1/2, 1/4b, 1/6, 1/8, 2/1, 2/2, 2/7, 2/8, 3/1b, 3/5, 3/11, 4/3b, 4/5b, 4/6, 5/2b, 5/3b, 5/8b, 5/9b, 5/10b, ukupno 19 prikaza (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)
Central geometric motif 'type 2', located in fields 1/2, 1/4b, 1/6, 1/8, 2/1, 2/2, 2/7, 2/8, 3/1b, 3/5, 3/11, 4/3b, 4/5b, 4/6, 5/2b, 5/3b, 5/8b, 5/9b and 5/10b: a total of nineteen depictions (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

11. c Središnji geometrijski motiv „tip 3“ nalazi se na poljima: 1/3, 1/5, 1/10, 1/12, 2/4b, 2/5, 2/9, 2/11, 2/12, 3/6, 3/12, 4/2, 4/11, 4/12, ukupno 14 prikaza (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)
Central geometric motif 'type 3', located in fields 1/3, 1/5, 1/10, 1/12, 2/4b, 2/5, 2/9, 2/11, 2/12, 3/6, 3/12, 4/2, 4/11 and 4/12: a total of fourteen depictions (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

11. d Središnji geometrijski motiv „tip 4“ nalazi se na poljima: 1/7, 1/11, 4/7b, 5/4, 5/5b, 5/6b, ukupno šest prikaza (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)
Central geometric motif 'type 4', located in fields 1/7, 1/11, 4/7b, 5/4, 5/5b and 5/6b: a total of six depictions (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

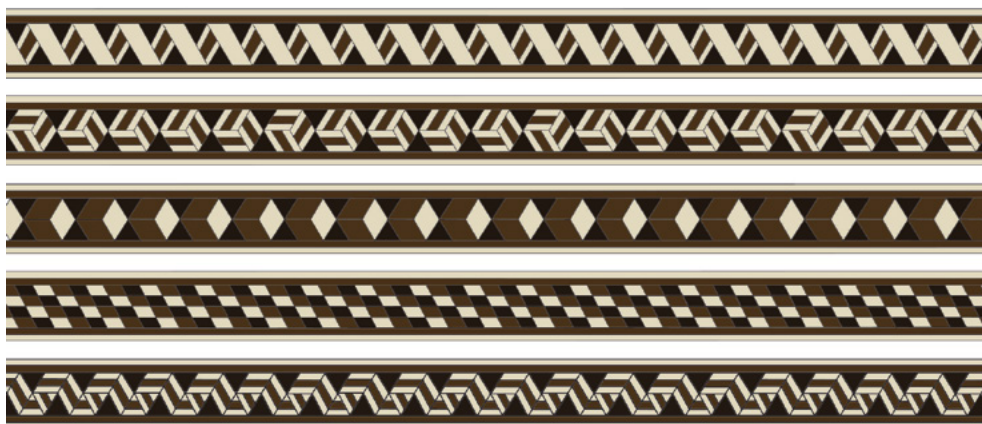

11. e Središnji geometrijski motiv „tip 5“ nalazi se na poljima: 2/6, 3/7b, 5/7, 5/11, 5/12, ukupno pet prikaza (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)

Central geometric motif 'type 5', located in fields 2/6, 3/7b, 5/7, 5/11 and 5/12: a total of five depictions (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

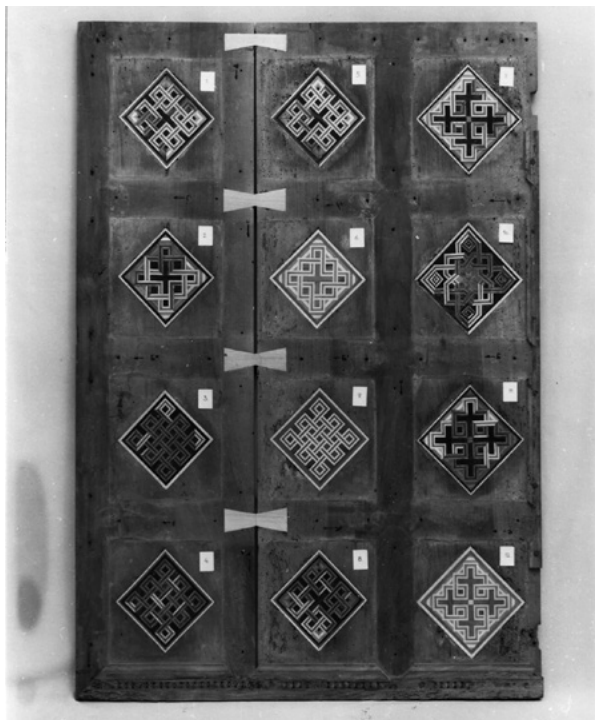
11. f Središnji geometrijski motiv „tip 6“ nalazi se na poljima: 3/2, 3/4b, 4/1, 4/4, 4/10, 5/1b, ukupno šest prikaza (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)

Central geometric motif 'type 6', located in fields 3/2, 3/4b, 4/1, 4/4, 4/10 and 5/1b: a total of six depictions (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

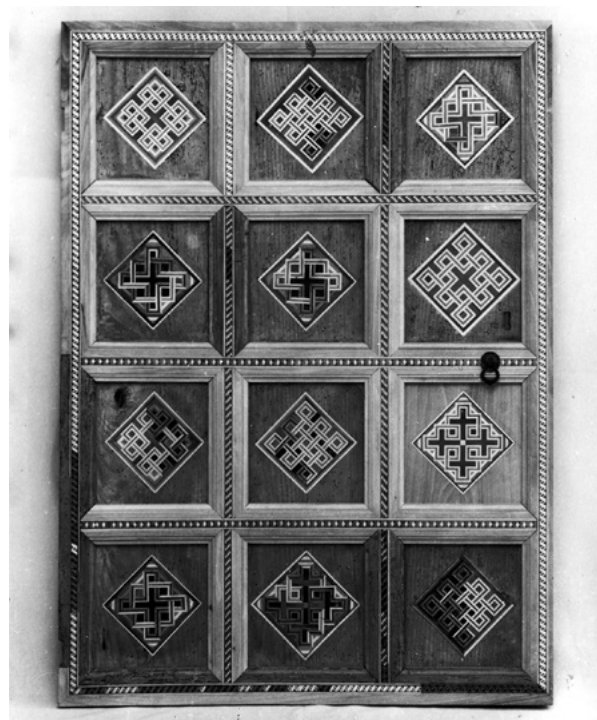
12. Pet različitih intarziranih vrpca na profilima (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)

Five different inlaid ribbons on the profiles (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

13. Vratnica broj četiri; pri označavanju i fotografiranju vratnica je okrenuta naopako, stanje tijekom radova (MKM, KO ST, snimio Ž. Bačić, 1977.)

Door number four, condition during conservation; for marking and photographing, the door was turned upside down (MKM, KO ST; Ž. Bačić, 1977)

14. Vratnica broj tri; pri označavanju i fotografiranju vratnica je okrenuta naopako, stanje tijekom radova (MKM, KO ST, snimio Ž. Bačić, 1977.)

Door number three, condition during conservation; for marking and photographing, the door was turned upside down (MKM, KO ST; Ž. Bačić, 1977)

ormaru. Prva vratnica odstupa time što je jednostruka. Gornja površina središnjega dijela pokrivena je plastičnom imitacijom drva pod kojom je masivni komad orahovine.

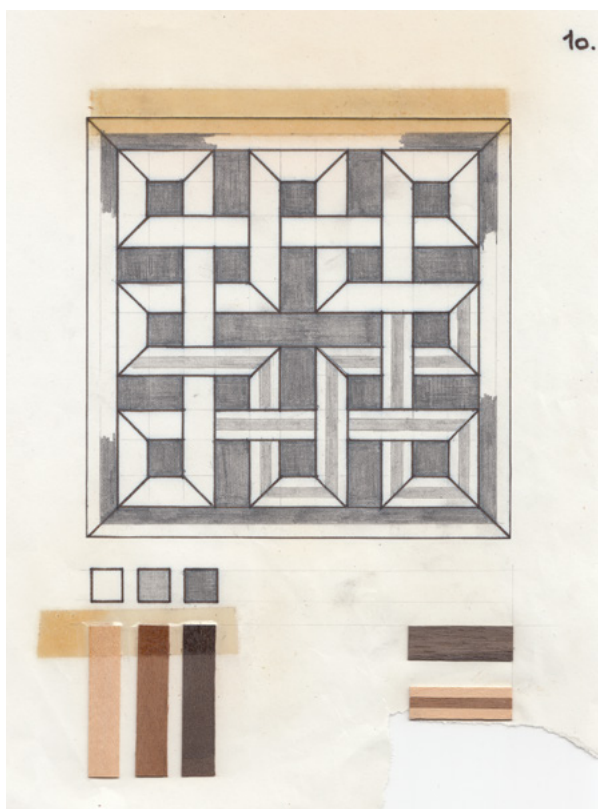
Vratnice ormara iz čiovske sakristije restaurirane su potkraj sedamdesetih godina 20. stoljeća, u tadašnjem Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Rekonstruirani su brojni dijelovi intarzija, a na nekim su mjestima središnji geometrijski motivi rekonstruirani u cijelosti. Ostali dijelovi ormara nisu tada bili restaurirani. Sačuvano je približno 30 % izvorne intarzirane površine. Profilirane letvice koje razdjeljuju kasete također su većim dijelom rekonstruirane, kao i intarzirane vrpce na njima. Furniri koji su upotrijebljeni u izradi rekonstrukcija uglavnom se poklapaju s vrstama prvotno korištenih drva. Iznimka su crni dijelovi intarzija koje su izvorno najvjerojatnije izrađene od hrastova abonosa, odnosno močvarnog hrasta. Pri izradi rekonstrukcija korišten je orahov furnir tamnije boje koji je mjestimice i dodatno toniran. Pukotine na vratnicama sanirane su postavljanjem „leptira“ izrađenih od orahovine. Rekonstruirani su i manji dijelovi vratnica (sl. 13 – 16).³⁶

Ormar iz sakristije trogirске katedrale

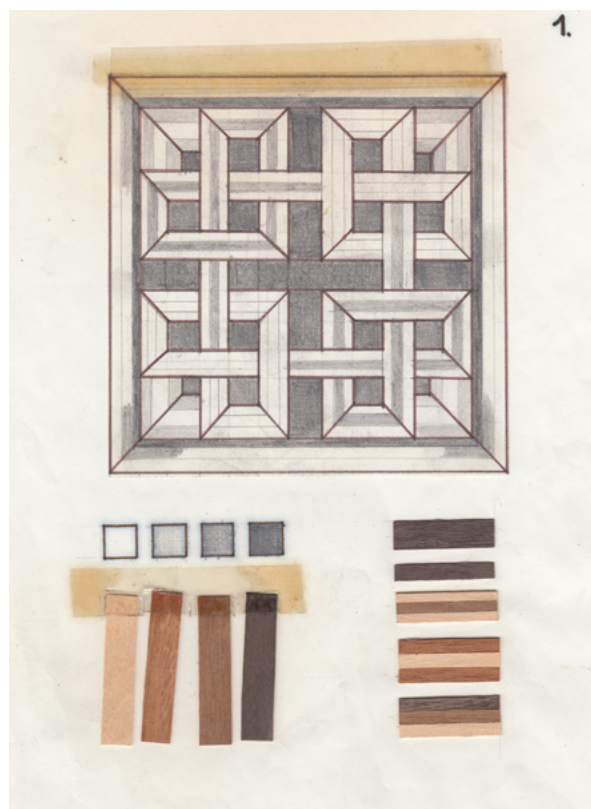
Sakristija trogirске katedrale građena je nakon 1446. godine, a radovi su zasigurno trajali do 1460. godine, kad se Andriji Alešiju isplaćuje iznos od 1550 libara.³⁷

Pretpostavlja se da je Aleši sudjelovao u proširivanju sakristije i izradi prelomljenog bačvastog svoda.³⁸ Prije početka gradnje trebalo je otkupiti nekretnine izgrađene uz sjeverni zid katedrale, a postoje i podaci o donacijama.³⁹ Sakristijski ormar iz trogirске katedrale zaklanja natpis na kojem se spominje biskup Angelo Cavazza (1440. – 1452.), koji se zalagao za gradnju sakristije.⁴⁰

Ormar Grgura Vidova naslanja se na zapadni zid sakristije trogirске katedrale sv. Lovre. Visok je 365, a širok 610 cm te zatvara cijeli zid.⁴¹ Iz podataka koje donosi Manola, poznato nam je da su ugovor sklopili operarij trogirске katedrale Ivan Vitturi i Grgur Vidov 1457. godine. U ugovoru je navedena obaveza dovođenja mletačkoga drvorezbara, a ukupna cijena radova iznosila je 125 dukata.⁴² Nije nam poznato kako je izgledala podjela poslova između Vidova i mletačkoga drvorezbara. Izvorni ugovor nije sačuvan, a Manola prepisuje samo osnovne podatke iz ugovora. Prema Manoli, u ugovoru se spominju dva ormara izrađena iste godine. Didak Manola u opisu trogirске katedrale iz 1756. godine navodi da je Koriolan Cipico 1456. godine kupio drvo za izradu sakristijskog ormara. Ivan Lucić i Pavao Andreis pišu da je ormar izrađen 1458. godine, a prema Andreisu, ugovor je sklopljen 21. siječnja.⁴³ Andreis u svojoj knjizi *Povijest Trogira* piše: „Tu je za spremanje svetih svita bio napravljen već od godine 1458. ormar od orahovine, dostojan pažnje po rezbarijama,

15. Crtež središnjeg ukrasa „tip 5“ (arhiva HRZ-a, G. Gazde, 1977.)
Drawing of the central ornament, 'type 5' (HRZ Archive; G. Gazde, 1977)

16. Crtež središnjeg ukrasa „tip 3“ (arhiva HRZ-a, G. Gazde, 1977.)
Drawing of the central ornament, 'type 3' (HRZ Archive; G. Gazde, 1977)

intarzijama i lišću, za koje je bilo dato Grguru Vidovu, koji je bio njegov gradilac, 125 dukata.“⁴⁴

Kasnogotički ormar iz sakristije trogirске katedrale jedan je od najljepših primjera bogatog trogirskog drvo-rezbarstva iz 15. stoljeća. Gornji dio ormara ukrašen je rezbarijama u drvu, dok je središnji dio ormara gotovo potpuno prekriven intarziranim vratnicama (sl. 17 i 18). Na gornjem dijelu ormara nalazimo preplete vinove loze s grožđem i figuralnim motivima, nad kojima su gotičke arkade, uz čije su rubove likovi svetaca i anđela. Na vrhu ormara prikazan je Stvoritelj između dvaju anđela. Na gornjem dijelu ormara su pozlaćena i obojena područja. Ormar ima 14 intarziranih vratnica. Sasvim lijeve vratnice (gornja i donja) neproporcionalno su sužene. Najvjerojatnije su izrađene posljednje, a njihovim sužavanjem vjerojatno se nastojalo izbjeći prekidanje vratnica, što bi bilo neizbježno u ovom slučaju.

U prilog pretpostavci da su intarzirani geometrijski motivi bili unaprijed izrađeni, govori nam to što su oni na dvjema lijevim vratnicama (gornjoj i donjoj) i dalje kvadratnog oblika, unatoč tome što se nalaze unutar okvira koji se sužavanjem pretvorio iz kvadrata u romb. Te dvije vratnice su jednostruke, odnosno jednokrillne, dok je ostalih dvanaest dvokrillnog rasporeda. Lijeve vratnice imaju tri reda kasete u dva stupca, dok desne vratnice imaju tri reda kasete u tri stupca. Kao i na čiovskom ormaru,

desne vratnice otvaraju se ključem, dok se lijeve vratnice otvaraju nakon otpuštanja metalnog mehanizma koji se nalazi na poleđini. Vratnice su podijeljene na polja okvirima ukrašenim intarziranim vrpčama geometrijskih motiva. U sredini svakog polja je kvadratni (zaokrenut za 45°) geometrijski motiv. Na trogirskom ormaru se uz središnji motiv nalazi i profilirani okvir, na kojemu su također intarzirane vrpce. Između svakog para vratnica je reljefni prikaz tordiranog užeta, a iznimka su dvije lijeve vratnice koje se pregrađuju, iako su jednokrillne. Klupica, koja se nalazi ispod i ispred vratnica, otvara se i služi kao skladišni prostor.

U sakristiji trogirске katedrale nalazi se, uz ormar koji su izradili Grgur Vidov i nepoznati venecijanski drvorezbar, i sakristijski ormar koji je izradio mletački majstor Francesco Soldano 1751. godine. Sakristijski ormar iz 15. stoljeća restauriran je 1960. godine. Na njemu je radio znameniti splitski profesor Ante Ivanišević, izvanredni majstor obrade drva, kao i jedan od utemeljitelja Škole za primijenjenu umjetnost u Splitu (sl. 19 i 20).⁴⁵

Hipoteza o čiovskom ormaru

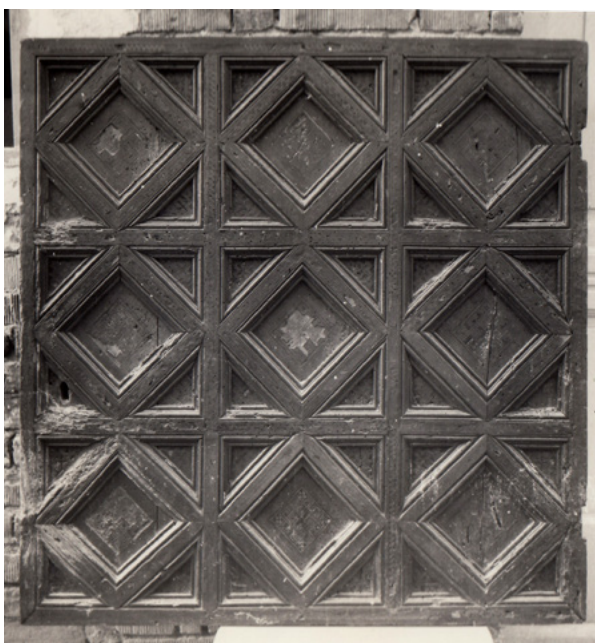
Iznenadujuće, s obzirom na to da se radi o izrazito kvalitetnom i važnom radu, o čiovskom ormaru se vrlo malo pisalo, tek nekoliko redaka u katalogu izložbi restauriranih umjetnina koje su se održale u Splitu, Šibeniku,

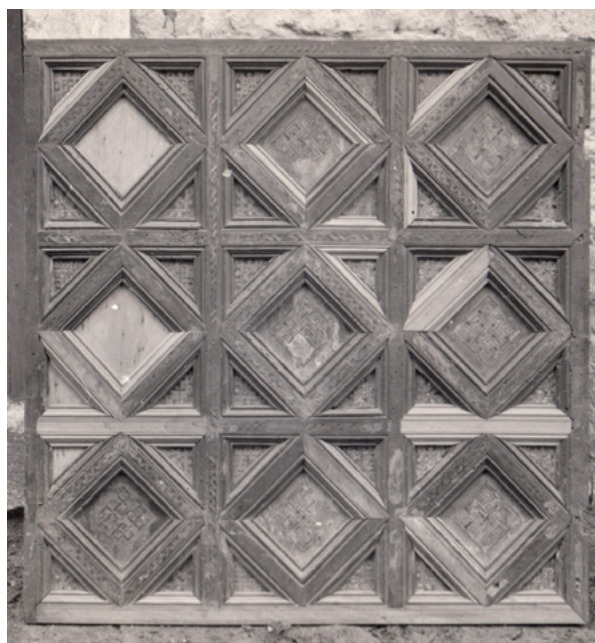
17. Sakristijski ormar iz trogirске katedrale, detalj (fototeka HRZ-a, snimio D. Gazde, 2019.)
Sacristy cabinet of Trogir Cathedral, detail (HRZ Photo Archive; D. Gazde, 2019)

18. Sakristijski ormar iz trogirске katedrale, detalj (fototeka HRZ-a, snimio D. Gazde, 2019.)
Sacristy cabinet of Trogir Cathedral, detail (HRZ Photo Archive; D. Gazde, 2019)

19. Vratnica sakristijskog ormara iz trogirске katedrale, prije popravka 1957. godine (MKM, KO ST)
Door of the sacristy cabinet of Trogir Cathedral, before the 1957 restoration (Ministry of MKM, KO ST)

20. Vratnica sakristijskog ormara iz trogirске katedrale, tijekom popravka 1957. godine (MKM, KO ST)
Door of the sacristy cabinet of Trogir Cathedral, during the 1957 restoration (MKM, KO ST)

Zadru i Hvaru 1977. i početkom 1978. godine.⁴⁶ Vratnice čiovskog ormara tom su prigodom izložene, a u katalogu je i fotografija jedne vratnice (prema našoj podjeli, to bi bila vratnica pod brojem 5). Predgovor kataloga napisao je prof. Davor Domančić, dugogodišnji ravnatelj Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu. U predgovoru piše: „Vratnice ormara u sakristiji dominikanske crkve sv. Križa na Čiovu ukrašene intarzijama koje treba po obliku i ukrasu pripisati trogirskom rezbaru Grguru Vidovu koji je 1458. godine izradio sličan ormar u sakristiji trogirске stolnice.“⁴⁷ U osvrtu na izložbu

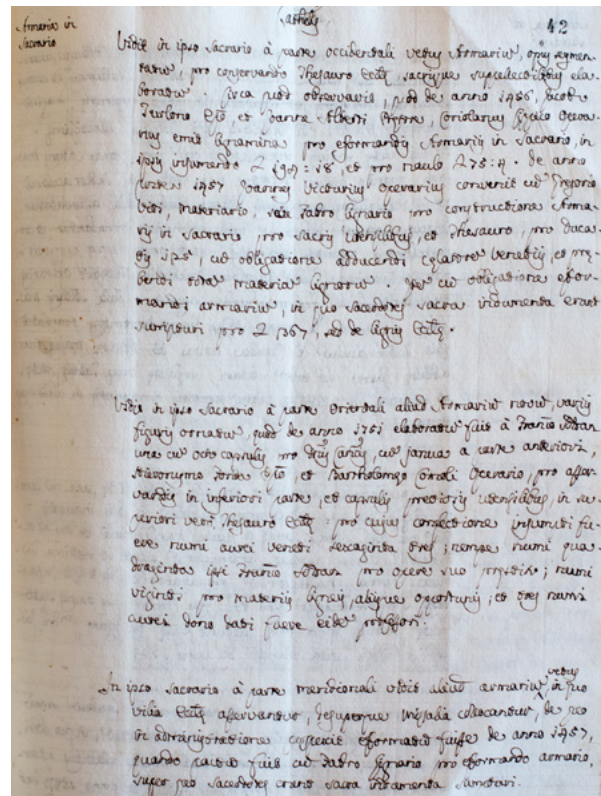
također se spominju vratnice čiovskog ormara: „Pripisuju se drvodjelu Grguru Vidovu koji je u šestom desetljeću XV. stoljeća radio sličan namještaj u sakristiji stolne crkve obližnjeg Trogira, no pretpostavka je samo djelomično usvojiva jer nije jasno koliki je udio imenovanog majstora bio na trogirskom, znatno naočitijem spomeniku. Bez obzira na to, ove vratnice nastale su po ugledu na ormar iz Trogira i predstavljaju njihovu inačicu.“⁴⁸

Mnogo je tragova koji nas upućuju na to da su čiovski i trogirski ormar nastali istovremeno i u istoj radionici, ali i da su zapravo dio cjeline. Od velike važnosti nam

je, za tezu da je čiovski ormar izvorno bio smješten u trogirskoj katedrali, vizitacija Didaka Manole, trogirskog biskupa porijeklom iz Splita,⁴⁹ čiji opis trogirске katedrale na svjetlo dana donosi Cvito Fisković u knjizi *Opis trogirске katedrale iz XVIII. stoljeća*. Didak Manola je 1756. godine obišao i vrlo detaljno opisao trogirsku katedralu, a pratio ga je njegov tajnik i *notarius totius visitationis*, svećenik Marko Perojević. Cvito Fisković donosi prijepis Manolinih vizitacija na latinskom jeziku (sl. 21). U dijelu u kojem se opisuju ormari u sakristiji katedrale stoji: *In ipso sacratio a parte meridionali vidit aliud armarium vetus. in quo vilia Ecclesiae asservantur, desuperque missalia collocantur, de quo in administratione perspexit efformatum fuisse de anno 1457, quando pactum fuit cum fabro lignario pro efformando armario, super quo sacerdotes erant sacra indumenta sumpturi...*⁵⁰ U tekstu piše kako se nasuprot sakristijskom ormaru, a misli se na kasnogotički ormar koji je i danas u sakristiji, na južnoj strani nalazi još jedan ormar, izrađen 1457. godine.⁵¹ Cvito Fisković u knjizi *Opis trogirске katedrale iz XVIII. stoljeća* navodi da se „taj ormar, vjerojatno u kasnogotičkom stilu, nažalost nije sačuvao“.⁵² O tome se piše i u novijoj literaturi: „Nasuprot njemu“, (misli se na ormar koji se i dalje nalazi *in situ*), „na južnom zidu, nalazio se sličan ormar iz istog doba kojeg više nema.“⁵³ Prema hipotezi koja se obrazlaže u ovom članku, taj ormar, za koji se vjerovalo da nije sačuvan, upravo je ormar koji se danas nalazi u crkvi Sv. Križa na Čiovu. Manola navodi da je cijena izrade toga ormara bila 367 lira, što bi odgovaralo, uz pretpostavku da je 1457. godine jedan dukat vrijedio šest lira i četiri solda (odnosno 6,2 lire), iznosu od 59,19 dukata.⁵⁴ Imajući na umu manje dimenzije ormara koji je stajao uz južni zid, kao i manje ukrašenih dijelova, taj iznos može se usporediti sa 125 dukata, koliko su Grgur Vidov i nepoznati mletački drvorezbar dobili za mnogo veći i raskošniji ormar uz zapadni zid sakristije trogirске katedrale. Manola spominje i dvije duguljaste oslikane ploče na tom ormaru: *Super ipsum armarium vetus vidit duas tabulas pictas, oblongas, unamquamque cum novem imaginibus Sanctorum, columnis, et coronis inauratis distinctis, et separatis; in medio superioris imaginem Salvatoris mundi; in inferioris vero Virginis Sanctissimae.*⁵⁵

Dvije duguljaste oslikane ploče koje se spominju u Manolinu opisu ormara zasigurno je poliptih koji je izradio Benedetto Coda (sl. 22). Poliptih se sastoji od dviju tabli, a na svakoj je po devet prikaza svetaca. Na sredini gornje table je Krist (Salvator Mundi), dok je na sredini donje table Bogorodica. Te dvije ploče nalazile su se na glavnom oltaru, a na ormar su, prema Manoli, premještene 5. studenoga 1644. godine. Prema Vicku Celiu Cegi, premještaj se dogodio 1650. godine,⁵⁶ a danas se nalaze u Muzeju sakralne umjetnosti u Trogiru.

Ormar u sakristiji crkve Sv. Križa širok je 457 cm te u navedenom rasporedu ne bi mogao stajati uz južni zid sakristije trogirске katedrale. Čiovskom ormaru zasigurno

21. Popis inventara sakristije trogirске katedrale, D. Manola, *Prima visitatio generalis civitatis et dioecesis illustrissimi et reverendissimi domini, domini Didaci Manola episcopi traguriensis de anno 1756*, Trogir, 1756., f.42r

Inventory of the sacristy of Trogir Cathedral, D. Manola, *Prima visitatio generalis civitatis et dioecesis illustrissimi et reverendissimi domini, domini Didaci Manola episcopi traguriensis de anno 1756*, Trogir, 1756, f.42r

su mijenjane dimenzije, što možemo zaključiti prema nedostatku desne bočne stranice. Uz južni zid trogirске sakristije mogao bi stajati ormar širine 366 cm. Pretpostavimo li da je ormar u izvornom stanju bio zamišljen tako da ima četiri vratnice u jednom redu, što bi bilo očekivano, dolazimo do širine ormara koja odgovara širini južnog zida trogirске sakristije, odnosno upravo onog zida koji spominje Didak Manola u opisu ormara, zapravo i jedinog zida uz koji bi ormar mogao stajati. Peta vratnica vjerojatno se nalazila u gornjem redu vratnica, u kojemu su postojale ukupno četiri vratnice.

U vrijeme Manolina opisa trogirске katedrale barokni sakristijski ormar, koji je izradio mletački majstor Francesco Soldano (Frane Soldan) 1751. godine, već je smješten uz sjeverni zid, a uz zapadni zid je ormar Grgura Vidova, koji je i dalje *in situ*. Smještaj uz istočni zid ne bi bio moguć zbog prozora sakristije. Danas je uz južni zid sakristije ormar novijeg datuma, izrađen u neorenesansnom stilu, a u uskom prostoru između ormara i zida naziru se dva savinuta željezna klina. Nalaze se na visini od 138 centimetara pa postoji mogućnost da su nekoć služili za prihvat ormara iz 15. stoljeća.

22. Benedetto Coda, poliptih (snimila, I. Čapeta Rakić, 2018. / fotomontaža cjeline, V. Koceić, 2018.)
Benedetto Coda, polyptich (I. Čapeta Rakić, 2018 / photomontage, V. Koceić, 2018)

Rudolf Eitelberger von Edelberg obilazio je i opisivao dalmatinske srednjovjekovne spomenike 1859. godine, a među njima se našla i trogirski katedrala. U opisu sakristije stoji: „Ormar u sakristiji od orahova drveta, bogato ukrašen lisnatim ornamentom, nalazi se lijevo kraj ulaza.“⁵⁷ Također navodi da je ormar djelo Grgura Vidova iz 1458. godine te da je stajao 125 dukata.⁵⁸ Ti podaci su nam važni jer iz njih možemo zaključiti da je 1859. godine u sakristiji stajao samo onaj ormar koji se nalazi lijevo od ulaza, odnosno ormar koji se i danas nalazi u sakristiji. Drugi ormar, koji je trebao biti uz južni zid, već je tada bio premješten. Možemo zaključiti da se to dogodilo u stotinjak godina, između Manolina opisa trogirski katedrale iz 1756. i Eitelbergerova opisa iz 1859. godine. U opisu sakristije trogirski katedrale iz 1908. godine, Fredericka Hamiltona Jacksona, također stoji da se u sakristiji nalazi samo jedan sakristijski ormar Grgura Vidova, „...a sadrži vrlo fini niz ormara koje je napravio Gregorio di Vido 1452. godine, izrađenih od oraha, rezbarenih i intarziranih, a koštali su 125 dukata.“⁵⁹ Jackson ih opisuje kao više ormara u nizu, ali taj opis zasigurno se odnosi na onaj dio ormara koji se i danas nalazi u sakristiji.

Uzorci intarzija čiovskog i trogirskog ormara u velikom dijelu se podudaraju, uz manje varijacije (sl. 23). Čiovski ormar ima nešto više tipova središnjih intarzija, dok trogirski ormar ima nešto raznovrsnije intarzirane vrpce. Središnji geometrijski motivi trogirskog ormara nešto su manjih dimenzija i smješteni su unutar okvira na kojem se nalazi intarzirana vrpca. Vrste drva od kojih su izrađene intarzije potpuno se podudaraju. Najvjerojatnije su korištene sljedeće vrste drva: orah, topola i hrastov abonos, odnosno močvarni hrast. Crni dijelovi intarzija izgledaju kao da su napravljeni od ebanovine, ali vjerojatno je riječ o hrastovu abonosu, koji se naziva i crni hrast.⁶⁰ Poznato nam je da se on koristio na intarzijama iz toga vremena.⁶¹ Vrijedi spomenuti da se taj izuzetno rijedak i vrijedan

materijal može naći i u Hrvatskoj. Intarzije takvog tipa često su se naručivale iz specijaliziranih radionica kao unaprijed izrađeni zasebni elementi pa postoji mogućnost da je bilo tako i s intarziranim dijelovima čiovskog i trogirskog ormara. Prema toj pretpostavci, moguće je da su Grgur Vidov i nepoznati mletački drvorezbar uklopili unaprijed izrađene intarzije u ormar koji su izradili ili je mletački drvorezbar bio ujedno i majstor intarzije. Mletački majstori intarzije, *intarsiatori*, bili su povezani s Olivetanskim redom, čije je središte bio samostan S. Elena.⁶²

Vratnice čiovskog i trogirskog ormara izrađene su od drva oraha i hrasta. Konstrukcija je izrađena od drva smreke ili jele.⁶³ Na stražnjoj strani vratnica obaju ormara nalaze se udubljenja jednakih dimenzija koja su zasigurno bila izrađena za mehanizam brave, a šarke su potpuno jednake. Sve navedeno govori u prilog hipotezi da su čiovski i trogirski ormar izradili isti majstori te da su izvorno zajedno stajali u sakristiji trogirski katedrale.

Zaključak

Iz Manolina opisa trogirski katedrale iz 18. stoljeća poznato nam je da je u sakristiji uz južni zid bio kasnogotički intarzirani ormar, koji je u međuvremenu nestao. Kasnogotički ormar ne spominje se u Valierovu opisu crkve Sv. Križa na Čiovu, a ormar je stotinjak godina stariji te je trebao biti ondje, ako je to bila njegova izvorna lokacija. Terenskim istraživanjem došli smo do zaključka da su sakristijskom ormaru iz crkve Sv. Križa mijenjane izvorne dimenzije, što nas navodi na sumnju da se ne nalazi na izvornom mjestu. Podudaraju se vrste drva od kojih su ormari izrađeni, kao i šarke, koje su potpuno jednake. Iz arhivskih podataka nam je poznato da su 1457. godine naručena dva ormara za sakristiju trogirski katedrale. Kompleksni geometrijski motivi i način izrade potvrđuju nam da su oba ormara djelo istih majstora. Mjerenja južnog zida sakristije trogirski katedrale i

23. Shematski nacrt središnjega geometrijskog motiva s trogirskog (lijevo) i čiovske (desno) sakristijskog ormara (arhiva HRZ-a, D. Gazde, 2019.)

Layout of the central geometric motif on the Trogir (left) and Čiovo (right) sacristy cabinets (HRZ Archive; D. Gazde, 2019)

ormara iz sakristije crkve Sv. Križa pokazala su nam da niz od četiriju vratnica odgovara širini zida, što bi ujedno bio i najlogičniji raspored toga ormara. Može se pretpostaviti da je ormar imao dva reda vratnica te da su u svakom redu bile po četiri vratnice koje su imale dvokrilni raspored.

Kasnogotički sakristijski ormar iz trogirске katedrale s razlogom se smatra jednim od najvažnijih predmeta dalmatinske umjetničke obrade drva iz 15. stoljeća, a prema toj hipotezi, njegova cjelina izvorno je bila mnogo veća nego što se to do sada smatralo. ■

Bilješke

1. VANJA KOVAČIĆ, 2011., 265.
2. STJEPAN KRASIĆ, 1991., 80.
3. STJEPAN KRASIĆ, 1991., 80.
4. STJEPAN KRASIĆ, 1991., 81.
5. STJEPAN KRASIĆ, 1991., 84.
6. DANKO ZELIĆ, 2007., 65.
7. DANKO ZELIĆ, 2007., 66.
8. CVITO FISKOVIĆ, 1942., 125.
9. CVITO FISKOVIĆ, 1942., 123.
10. CVITO FISKOVIĆ, 1942., 124. U toj knjizi sakristijski ormar se ne spominje.
11. IVAN ARMANDA, 2013., 152.
12. FREDERICK HAMILTON JACKSON, 1903., 1.
13. FREDERICK HAMILTON JACKSON, 1903., 1.
14. FREDERICK HAMILTON JACKSON, 1903., 8.
15. FREDERICK HAMILTON JACKSON, 1903., 10.
16. FRANCESCO LO GIOCO, 2008., URL = http://www1.unipa.it/oadi/oadiriv/?page_id=3314 (11. listopada 2019.)
17. FRANCESCO LO GIOCO, 2008., URL = http://www1.unipa.it/oadi/oadiriv/?page_id=3314 (11. listopada 2019.)
18. ANTONELLA NESSI (ur.), 2011.
19. WILLIAM MACDOUGAL ODOM, 1918., 23.
20. WILLIAM MACDOUGAL ODOM, 1918., 30, 87.
21. ENRICO COLLE, 2009., 87.
22. JOANNE ALLEN, 2010., 86, 573.
23. JOANNE ALLEN, 2010., 204, 518, 519.
24. JOANNE ALLEN, 2010., 93.
25. JOANNE ALLEN, 2010., 239, 549, 550.
26. LUCA TREVISAN (ur.), 2012., 14.
27. LUCA TREVISAN (ur.), 2012., 13.
28. LUIGI FRESSOIA, 2008., 36.
29. JOANNE ALLEN, 2010., 216, 533.
30. ANĐELKA GALIĆ (ur.), 2005., 240; VERA KRUŽIĆ-UCHYTIL, 1980., 42, 43.
31. JOANNE ALLEN, 2010., 39.
32. JOANNE ALLEN, 2010., 39.
33. JOANNE ALLEN, 2010., 14.
34. VJEKOSLAVA SOKOL, 2009., 59, 60.
35. VJEKOSLAVA SOKOL, 2009., 60, 61; VJEKOSLAVA SOKOL, 2002., 37.
36. Dvije vratnice restaurirao je Gordan Gazde.
37. ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, 2011., 51.
38. PREDRAG MARKOVIĆ, 2013., 48.
39. ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, 2011., 50; IVO BABIĆ, 2016., 339.
40. DANKO ZELIĆ, 2009., 101.
41. CVITO FISKOVIĆ, 1942., 117.

42. CVITO FISKOVIĆ, 1942., 121.
43. DANKO ZELIĆ, 2009., 101,102.
44. PAVAO ANDREIS, 1977., 332.
45. GORDANA SLADOLJEV, 1979., 119, 120. Pedagoški rad Ante Ivaniševića bio je vrlo važan za tadašnje buduće, a sada već umirovljene restauratore Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika u Splitu, odnosno Hrvatskog restauratorskog zavoda. Radio je na obnovi mnogih drvenih predmeta, od Dubrovnika do Trogira.
46. Izložba kipova i predmeta ukrasne umjetnosti u Dalmaciji XIII – XVI st. restauriranih u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1976. – 1978.
47. TOMISLAV LALIN (ur.), 1977.
48. IGOR FISKOVIĆ, 1978., 117.
49. DANIELE FARLATI, 2010., 459.
50. CVITO FISKOVIĆ, 1940., 46.
51. NAS, DIDAK MANOLA, *Prima visitatio generalis civitatis*, Trogir, 1756., f.42r: „U istoj je sakristiji na zapadnoj strani vidio stari ormar, raščlanjena oblika, namijenjen čuvanju crkvenog blaga i svete opreme. Vezano za njega, ustanovio je da je godine 1456., za vrijeme biskupa Jakova Turlona i kneza Ivana Albertija, operarij Koriolan Cipiko kupio drvenu građu za izradu ormara u sakristiji, utrošivši za nju 194:18 lira i za prijevoz 75:4 lira. Sljedeće godine, 1457., operarij Ivan Vitturi sklopio je s Grgurom Vidovom, majstorom u drvu, odnosno stolarom, ugovor o izradi ormara u sakristiji za svetu opremu i blago, za 125 dukata, s obvezom dovođenja rezbara iz Mletaka i nabave cjelokupne drvene građe. Nadalje, ugovorena je i obveza izrade ormara iz kojega će svećenici uzimati sveto ruho, i to za 367 lira, ali od drva koje je imala nabaviti crkva. U istoj je sakristiji na istočnoj strani vidio drugi, novi ormar, urešen raznim figurama, koji je 1751. g. načinio Frane Soldan, zajedno s osam škrinjica za gospodu kanonike, s vratima na prednjoj strani, za biskupa Jeronima Fonde i operarija Bartola Comolija. Njegova je donja strana, zajedno sa škrinjicama, namijenjena čuvanju vrijedne opreme, a gornja držanju crkvenoga blaga. Za njegovu su izradu utrošena 63 mletačka zlatnika: 40 je dano samome Frani Soldanu za njegov rad, 20 za drvenu građu i druge potrepštine, a tri su zlatnika dana istome majstoru na dar. U istoj je sakristiji na južnoj strani vidio još jedan stari ormar, u kojemu se drži manje vrijedna crkvena imovina, a na nj su položeni misali. U evidenciji je vidio da je on izrađen godine 1457., kad je s majstorom stolarom sklopljen ugovor o

izradi ormara iz kojega će svećenici uzimati sveto ruho. Na tom je starom ormaru vidio dvije duguljaste oslikane ploče, od kojih svaka ima devet prikaza svetaca, razlučenih i razdvojenih stupovima i pozlaćenim okvirima“ (*Coronis*. Može biti i 'kruna'.) „Na sredini je gornje prikaz Spasitelja svijeta, a na sredini donje prikaz *Presvete Djevice*. Te su dvije oslikane ploče nekoć služile kao ikona na glavnom oltaru, u vrijeme dok još nije bila propisana upotreba tabernakula, pa se Sveta euharistija držala u udubinama u zidu. Slike na tim pločama ukrašavale su se na svečane dane i prekrivale srebrnim palama. U evidenciji iz 1424. vidio je da je operarij Nikola Mihovil Silvestri utrošio dvije lire za čišćenje srebrne pale na glavnom oltaru. Kad je 5. studenoga 1644. g. prenesen tabernakul iz nove kapele na glavni oltar, tada su rečene dvije oslikane ploče uklonjene s istoga oltara i položene u sakristiju, dok su njihovi srebrni ukrasi iskorišteni za nešto drugo. Iznad tih ploča vide se druge tri oslikane ploče s crnim okvirima”, (ponovno *coronis*), “i još dvije s mjestimično pozlaćenim okvirima. Nadalje, tu su još tri ploče, jedna na južnoj, a dvije na zapadnoj strani, iznad kanoničkih škrinjica, kao i sedma ploča iznad klecala na kojemu se pripravlja za misu, s prikazom uskrsnuća Gospodina našega Isusa Krista. Svih je tih sedam oslikanih ploča crkvi legatom darovao pokojni gospodin Ivan Andreis, koji je preminuo 1724. godine.“ (Prijevod: dr. sc. Šime Demo.)

52. CVITO FISKOVIĆ, 1940., bilješka br. 88, 62.
53. RADOSLAV BUŽANČIĆ, 2009., 47.
54. Dukat se dijelio na šest lira i četiri solda; lira je vrijedila 20 soldi, a dukat 124 solda.
55. CVITO FISKOVIĆ, 1940., 46.
56. RADOSLAV TOMIĆ, 1997., 20.
57. RUDOLF EITELBERGER VON EDELBERG, 2009., 149.
58. RUDOLF EITELBERGER VON EDELBERG, 2009., 149.
59. FREDERICK HAMILTON JACKSON, 1908., 277–278.
60. Hrastov abonos, odnosno močvarni hrast, nalazi se u koritima rijeka, u kojima je u anaerobnim uvjetima odležao i nekoliko tisuća godina. Tamnosmeđa, gotovo crna boja, nastala je reakcijom treslovine (tanina) i željeza u vodi. Što je deblo dulje odležalo, drvo će biti tamnije.
61. OLGA RAGGIO, MARTIN KEMP, ANTOINE WILMERING, 1999., 12.
62. ANNE MARKHAM SCHULZ, 2011., 19.
63. Prema makroskopskom pregledu.

Literatura

- JOANNE ALLEN, *Choir stalls in Venice and northern Italy: furniture, ritual and space in the Renaissance church interior*, PhD thesis, University of Warwick, 2010.
- PAVAO ANDREIS, *Povijest grada Trogira I*, Split, 1977.
- IVAN ARMANDA, Povijest filijale sestara dominikanki na Čiovu (1926. – 1953.), *Kulturna baština*, 39 (2013.), Split, 139–162
- IVO BABIĆ, *Trogir, grad i spomenici*, Split, 2016.

- NADA BEZIĆ-BOŽANIĆ, Prilog poznavanju riznice trogirске katedrale, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 21 (1980.), Split, 403–410
- RADOSLAV BUŽANČIĆ, *Trogirska katedrala*, Zagreb, 2009.
- ENRICO COLLE, *Il mobile lucchese*, Lucca, 2009.
- RUDOLF EITELBERGER VON EDELBERG, *Srednjovjekovni umjetnički spomenici Dalmacije*, Zagreb, 2009.
- DANIELE FARLATI, *Trogirski biskupi*, Split, 2010.

- CVITO FISKOVIĆ, *Opis trogirске katedrale iz XVIII. stoljeća*, Split, 1940.
- CVITO FISKOVIĆ, *Gotička drvena plastika u Trogiru*, Zagreb, 1942.
- IGOR FISKOVIĆ, Izložba starih umjetnina Dalmacije popravljenih u Splitu 1976.–1977. godine, *Mogućnosti*, 1 (1978.), Split, 113–118
- IGOR FISKOVIĆ, Gotička kultura Trogira, *Mogućnosti*, 10–11 (1980.), Split, 1036–1065
- LUIGI FRESSOIA, *Comune di Perugia, tourist guide*, Perugia, 2008.
- ANĐELKA GALIĆ (ur.), *Skriveno blago Muzeja za umjetnost i obrt*, Zagreb, 2005.
- FREDERICK HAMILTON JACKSON, *Intarsia and marquetry*, London, 1903., URL = <https://archive.org/details/intarsiamarquetr00jackuoft/page/n6/mode/> (27. studenoga 2019.)
- FREDERICK HAMILTON JACKSON, *The Shores of the Adriatic, the Austrian Side*, London, 1908., URL = <https://archive.org/details/shoresofadriati00jack/page/n8/mode/2up> (2. prosinca 2019.)
- VANJA KOVAČIĆ, Čiovo, samostan sv. Križa, *Dominikanci u Hrvatskoj*, (ur.) Igor Fisković, Zagreb, 2011., 265–269
- STJEPAN KRASIĆ, Dominikanski samostan sv. Križa na otoku Čiovu (1432. – 1852.), *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 31 (1991.), 79–94
- VERA KRUŽIĆ-UCHYTIL, *Renesansni namještaj*, Zagreb, 1980.
- TOMISLAV LALIN (ur.), Katalog povodom izložbe kipova i predmeta ukrasne umjetnosti u Dalmaciji XIII – XVI st. restauriranih u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1976 – 1977, Split, 1977.
- FRANCESCO LO GIOCO, L'armadio di sagrestia della Basilica di San Miniato al Monte di Firenze, *Rivista dell'osservatorio per le arti decorative in Italia*, Palermo, 2008. http://www1.unipa.it/oadi/oaddiriv/?page_id=3314 (3. prosinca 2019.)
- ANNE MARKHAM SCHULZ, *Woodcarvings and woodcarvers in Venice 1350 – 1550*, Firenze, 2011.
- PREDRAG MARKOVIĆ, Dekonstrukcija rekonstrukcije: o krstionici trogirске katedrale ponovo i s razlogom, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 37 (2013.), 45–60
- ANTONELLA NESSI (ur.), *Museo Stefano Bardini*, Firenze, 2011.
- WILLIAM MACDOUGAL ODOM, *A history of Italian furniture*, New York, 1918. https://archive.org/details/gri_33125000944070/page/n9/mode/2up (4. prosinca 2019.)
- ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ, Prilog poznavanju povijesti trogirске katedrale u 15. stoljeću, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 35 (2011.), 41–54
- OLGA RAGGIO, MARTIN KEMP, ANTOINE WILMERING, *The Gubbio Studiolo and Its Conservation*, New York, 1999.
- GORDANA SLADOLJEV, Ante Ivanišević, *Kulturna baština*, 9–10 (1979.), Split, 119–120
- VJEKOSLAVA SOKOL, *Umjetnički obrađeno drvo u Splitu od XIII. do XVIII. stoljeća*, Split, 2002.
- VJEKOSLAVA SOKOL, *Zbirka namještaja u Muzeju grada Splita*, Split, 2009.
- RADOSLAV TOMIĆ, *Trogirska slikarska baština*, Zagreb, 1997.
- LUCA TREVISAN (ur.), *Renaissance intarsia: masterpieces of wood inlay*, New York, 2011.
- DANKO ZELIĆ, Nekoliko priloga povijesti umjetnosti 15. stoljeća u Trogiru: Samostan sv. Križa na Čiovu, zlatar Matej Pomenić i kapela sv. Jeronima u katedrali sv. Lovre, *Peristil*, 50 (2007.), Zagreb, 63–80
- DANKO ZELIĆ, Chiese in Trau – rukopis Pavla Andreisa u Muzeju grada Trogira, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 (2009.), 91–114

Izvori

MKM, KO ST Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Konzervatorski odjel u Splitu
 NAS Nadbiskupski arhiv Split:
 AGOSTINO VALIER, *Visitatio apostolica Dalmatiae 1579*, Trogir, 1579., f.47r-v, 48r

DIDAK MANOLA, *Prima visitatio generalis civitatis et dioecesis illustrissimi et reverendissimi domini, domini Didaci Manola episcopi traguriensis de anno 1756*, Trogir, 1756., f.42r-v, f.43r-v

Summary

Davor Gazde

TWO 15TH CENTURY SACRISTY CABINETS WITH INTARSIA INLAYS IN THE TROGIR AREA

This paper will present new hypotheses about the original location of the sacristy cabinet from the 15th century that is currently located in the monastery of the Holy Cross on Čiovo. The introduction talks about the monastery and the church of the Holy Cross, with an emphasis on wooden inventory from the 15th century. There is a brief overview of the history of intarsia, and some of the many comparative examples from Italy are mentioned. All the elements of the cabinet on Čiovo are analysed on the basis

of history, art and techniques, and different types of samples of intarsia inlays are defined. Each of the five doors is divided into twelve fields, and each one has a rectangular geometric motif made using the wood inlaying technique and rotated by 45°. The central part of the profiled frame, which divides the doors into a total of sixty fields, also has intarsia inlays. In total, there are six different central geometric motifs, which sometimes appear in a mirror arrangement, and five different geometric motifs on the

frames. The geometric intarsia inlays on the doors are reminiscent of the inlays of the much more famous sacristy cabinet of the cathedral in Trogir. The cabinet in Trogir, ordered in 1457, was made by Grgur Vidov with the help of a Venetian carver. The original contract was not preserved, but valuable information from the contract is brought to us by Didak Manola, Bishop of Trogir, in his description of Trogir Cathedral of 1756.

The parts of the Čiovo and Trogir cabinets with intarsia inlays are analysed and compared, and the assumption that they were made by the same master or workshop, which had already existed within professional circles, is explained. After the research was extended to

the sacristy of Trogir Cathedral, it was suspected that these two cabinets were actually part of one unit that was located in Trogir Cathedral. A description of the church of the Holy Cross by Agostino Valier from 1579, as well as a description of the cathedral of St. Lawrence in Trogir, made by Didak Manola in 1756, provided us with valuable information that supports the hypothesis that the Čiovo cabinet is actually part of the sacristy cabinet of Trogir Cathedral.

KEYWORDS: sacristy cabinet, intarsia inlays, gothic furniture, furniture, Trogir Cathedral, monastery of the Holy Cross on Čiovo